

Évértékelő beszédek elemzése
Századvég Politikai Elemzések Központja, 2006. január 30.

A vasárnap és hétfőn elhangzott évértékelő beszédek lényegében kijelölték a 2006-os országgyűlési választási kampány meghatározó témaköreit és a kampány kitüntetett választói célcsoportjait is. Tavalyhoz képest a felállás most fordított volt: akkor elsőként mondta el beszédét Gyurcsány, most viszont ő került reagáló helyzetbe. A hivatalban lévő miniszterelnök tavalyi beszéde a kiszolgáltatottabb helyzettől függetlenül is 2005-ös közszereplésének mélypontját jelentette. Tény, hogy Gyurcsány a tavalyi beszéd idején a mentális kimerültség jeleit mutatta - nyilván ezzel függték össze az évértékelő beszéd időszakában halmozottan előforduló nyilvános elszólásai és bakijai is. A tavalyi beszédek idején a nagy kérdés az volt, hogy Orbán Viktor a Gyurcsány hatalomátvételével megindult kormányzati menetelést és az annak hatására a jobbközép erő támogatóinak körében érzékelhető elbizonytalanodást képes-e megállítani, míg Gyurcsány esetében végeredményben a tavalyi beszéd volt az első nagy megmérettetés Orbán Viktorral szemben.

A beszédek tétje az idén már lényegesen jelentősebb volt. Orbán Viktor számára az volt a kérdés, hogy képes-e a választások kimenetele szempontjából meghatározó jelentőségű, a jobbközép szavazóbázistól középre elhelyezkedő, ugyanakkor a jelenlegi kormány teljesítményével különféle okok miatt elégedetlen, szavazói csoportokat megszólítani. Gyurcsány Ferenc számára feladvány az volt, hogy miként és milyen mértékben képes Orbán Viktor középre irányuló üzeneteit, illetve azok mobilizáló erejét semlegesíteni.

Orbán Viktor idei beszéde paradigmaváltást hozott a rendszerváltás óta eltelt időszak gazdasági és társadalmi problémáinak nyilvánosság előtti értékelésében. A pártelnök minden korábbinál közvetlenebb módon definiálta azokat a problémákat, amelyek a rendszerváltás "vesztéseit" legérzékenyebben érintik, tekintet nélkül arra, hogy ezek a problémák a hagyományos baloldali-jobboldali interpretációs keretben korábban miként jelentek meg. A beszéd ezzel kétségkívül új fejezetet kívánt nyitni a rendszerváltás óta eltelt időszak értékelésében azzal, hogy az egyének kiszolgáltatottságát és deprivált helyzetét a magyar társadalom kiszolgáltatottságával és a nemzeti érdekek alárendeltségével hozta összefüggésbe. Az összefüggés érzékeltetésekor számos olyan megállapítást tett, amelyet korábban a lehető legnagyobb gonddal került a politikai elit, jobb- és baloldalon egyaránt, tartva a nemzeti radikalizmus vádjától és annak minden következményétől. Orbán Viktor viszont érzékelhetően világos megfontolások alapján emelte beszédébe ezeket az elemeket. A magyar választói magatartás empirikus vizsgálataiból már hosszú évek óta egyértelműen kitűnik, hogy a választók igen jelentős része valóban megalapozottnak tartja, hogy az államszocializmust minden átmenet nélkül felváltó piacgazdaság az egyéni szabadságjogok formális kiterjesztése mellett számos súlyos problémát is hozott, amelyek között a választói vélemények szerint különösen kritikus a munka díjazásának és a társadalmi biztonságnak, illetve az állam szerepének kérdése. Az Orbán-beszédben felvetett összefüggések rendkívül veszélyesek a szociálliberális koalíció számára, hiszen áttörik a jobboldal és baloldal közötti határvonalakat, a választói csoportokat azok politikai identitásától és orientációjától függetlenül szólítják meg. Az állam szerepének minden korábbinál határozottabb körülírása, az állam felelősségének világos megfogalmazása éppen az a tartalom, amelynek megjelenésére széles választói csoportok a rendszerváltás óta eltelt tizenöt esztendőben folyamatosan várokoztak. A szociálliberális oldal számára ebben a vonatkozásban további probléma, hogy az Orbán-beszédben elhangzottakat rendkívül nehéz olyan módon magyarázni, hogy azok valóban riasztó módon jelenjenek meg a középén és balközépén álló, a sajátos magyar piacgazdasági berendezkedéssel mélyen elégedetlen szavazói csoportok számára. Az Orbán-beszéd jelentősége éppen abban állt, hogy a jobbközép tábor elbizonytalanítása nélkül is képes volt olyan rendszerkritikát megfogalmazni, amely normális körülmények között egy parlamentáris demokráciában a nemzeti baloldal programja lenne. Éppen ez az, ami a legnagyobb kihívást jelenti Gyurcsányék, illetve az MSZP-SZDSZ

koalíció számára. Talán nem véletlen, hogy az Orbán-beszéd interpretációjánál a nagymédia - a kereskedelmi és a közszolgálati televíziók hírműsorai - éppen ezeket a kritikus tartalmi elemeket hagyta ki az összefoglalókból.

Gyurcsány Ferenc egy nappal később elhangzott beszédét érthető okokból lényegében az Orbán-beszédben elhangzott felvetésekre és helyzetértékelésre adott reagálások uralták. A baloldal és jobboldal közötti korlátok áttörésére adott válaszként Gyurcsány végeredményben ugyanazt a csomagot szeretne volna letenni az asztalra, amelynek körvonalait Orbán Viktor rajzolta meg előző napi beszédében, de az ismétlés elkerülésének kényszere nehezítette a feladat végrehajtását. A reakciók többsége így inkább ellentétpárként jelent meg: mi az, amit Orbán állít, és mi az, amit erre egy "igazi" baloldali politikus mond. Gyurcsány ugyanis egyértelműen baloldali elemekkel tűzdelte tele beszédét, például amikor a szociális piacgazdaság kiépítését nevezte meg az ország előtt álló legfontosabb feladatként, vagy amikor "munkásokat" védő jogszabályok megalkotásáról beszélt. A szociális piacgazdaság beemelése az állami szerep felfogásában látványos fordulatot hozott Gyurcsánynál. A szociálisan igazságos társadalmi elosztás (új családtámogatási rendszer, ahol minden gyermek egyenlő, szemben az adótámogatás politikájával, nyugdíjasok kárpótlása), a szolidáris társadalom (ahol az egyénnek és a társadalomnak egyaránt van felelőssége a közösség építéséért) és a kis méretű, de erős, az ország "polgárainak", különösen pedig a gyengéknek és a szegényeknek a védelmét szolgáló állam víziója jelent meg nagy hirtelen. A szociális piacgazdaság Gyurcsány által beemelt elképzelése egyébként kísértetiesen hasonlít a két évvel ezelőtt a Nobel-díjas közgazdászprofesszor és volt Clinton-főtanácsadó, Joseph E. Stiglitz által egy budapesti szocialista rendezvényen felrajzolt modellre. Stiglitz az amúgy skandináv eredetű modell fenntarthatóságára és működőképességére utalva már akkor is arra emlékeztetett, hogy meghaladottá vált az állam leépítését és "gyenge államot" szorgalmazó liberális koncepció. A liberális dominancia alatt működő Gyurcsány-kormányzat eddigi kommunikációja azonban éppen ezzel ellentétes irányba mutatott. Most tehát az Orbán-beszéd keltette kényszer hatására Gyurcsány éles fordulatot vett, és egyértelműen a határozott állami szerepvállalás irányába mozdult el, de ugyanígy határozottan közeledett a hazai balliberális oldal által folyamatosan elhanyagolt, legfeljebb kötelező retorikai gyakorlatként megjelenő társadalmi szolidaritás ideájához.

A két beszéd nemcsak a 2006-os kampány menetében, hanem lényegében a rendszerváltás óta eltelt időszak során felhalmozódott társadalmi feszültségekről folyó diskurzusban is új fejezetet nyitott. A piac mindenhatóságát, a tőkeérdekek tiszteletben tartását megkérdőjelezhetetlen alaptételként hirdető elképzelésekkel szemben a választók előtt most megjelent a rendszerváltással kialakult piaci berendezkedés eddigi legélesebb és leghatározottabb kritikája. Gyurcsányék érzékelhetően pontos empirikus ismeretekkel rendelkeznek arról, hogy erre a kritikára széles választói rétegek nagy fogékonyságot mutatnak, és azt is tudják, hogy ez a fogékonyság legnagyobb mértékben éppen saját potenciális szavazóik körében érvényesül. Ez a körülmény "vezette vissza" hirtelenjében Gyurcsány Ferencet a liberális oldalon tett hosszas kalandozás után ismét a baloldalra, és ennek következménye, hogy az Orbán Viktor által megjelenített rendszerkritikára Gyurcsány voltaképp nem is reagált, ehelyett inkább csak Orbán megoldási javaslatának radikális és kivitelezhetetlen jellegét próbálta hangsúlyozni. Ha ennek következményét szigorúan csak a kampány menetére szűkítjük, akkor annyit állapíthatunk meg, hogy az idén januárban szerzett lépéselőny a két beszéd elhangzását követően Orbán Viktornál maradt.